

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Лисицина Наталія Іванівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» (м. Дніпро)

Статтю присвячено організації надання соціальних послуг людям похилого віку на рівні територіальної громади в Україні. Авторка обґрунтувала важливість надання ефективних соціальних послуг саме цій категорії населення тенденцією до зростання частки людей похилого віку в демографічній структурі населення України. В статті зазначено, що надання ефективних та якісних соціальних послуг літнім людям не лише дозволить їм довший час зберігати активність, працездатність та самостійність, що не тільки суттєво зменшить навантаження на систему охорони здоров'я та соціального захисту, але допоможе змінити ставлення до них суспільства, побачити в літніх людях цінний продуктивний ресурс економічного зростання держави.

Авторкою розглянуто основні концепції на яких ґрунтується соціальна робота з людьми похилого віку та зазначила, що основні їх положення та принципи потрібно враховувати при організації надання соціальних послуг цій категорії клієнтів. В статті визначено, що найбільш поширеною в Україні організаційною формою надання соціальних послуг людям похилого віку є територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг). З'ясовано, що серед багатьох видів соціальних послуг, які надаються у територіальних центрах: соціально-побутових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, юридичних, можна виділити такі, що є для нашої країни інноваційними, а саме: соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку»; послуга медико-соціальної опіки; послуга хоспісної та паліативної допомоги; послуга з надання транспортних засобів.

Авторкою зазначено, що важливою умовою ефективності надання соціальних послуг людям похилого віку, як і взагалі будь-яких програм та проєктів, спрямованих на цю категорію населення, є їхня участь у їхній розробці та обговоренні. Цьому може сприяти створення на місцевому рівні ініціативних консультативно-дорадчих органів – Рад сеньйорів, які будуть представляти інтереси літніх мешканців територіальної громади.

Ключові слова: соціальні послуги, люди похилого віку, територіальна громада, деінституціалізація, Ради сеньйорів.

Lysytsyna N.I. Organization of the provision of social services to elderly people at the level of the territorial community in Ukraine: current state and prospects.

The article is devoted to the organization of social services for the elderly at the level of territorial community in Ukraine. The author substantiates the importance of providing effective social services to this particular category of the population by the tendency to increase the share of the elderly in the demographic structure of the population of Ukraine. The article notes that the provision of effective and high-quality social services to the elderly will not only allow them to remain active, efficient and independent for a longer time, which will not only significantly reduce the burden on the health care and social protection systems, but will also help to change

the attitude of society towards them, to see the elderly as a valuable productive resource for the economic growth of the state.

The author examines the basic concepts on which social work with the elderly is based and notes that their main provisions and principles should be taken into account when organizing the provision of social services to this category of clients. The article determines that the most common organizational form of social service provision to the elderly in Ukraine is the Territorial Centers for Social Services (social service provision). It is found that among the many types of social services provided by the Territorial Centers: social, psychological, social and pedagogical, social and medical, and legal, the following can be distinguished as innovative for our country, namely: the social and pedagogical service «University of the Third Age»; medical and social care service; hospice and palliative care service; and transportation service.

The author notes that an important condition for the effectiveness of the provision of social services to older people, as well as any programs and projects aimed at this category of population, is their participation in their development and discussion. This can be facilitated by the creation of initiative advisory bodies at the local level - Councils of Seniors - that will represent the interests of older residents of the territorial community.

***Keywords:** social services, older people, territorial community, deinstitutionalization, Councils of Seniors.*

Постановка проблеми. З 2014 року в Україні розпочато реформу децентралізації влади, що надало можливість передати повноваження та бюджетні надходження від державних органів до органів місцевого самоврядування. Було сформовано добровільні об'єднання територіальних громад, що дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування дістати відповідні повноваження та ресурси, які раніше мали міста обласного значення. Важливим наслідком реформи стала можливість залучення мешканців територіальних громад до прийняття управлінських рішень та розв'язання актуальних для громади питань. Одним з них є організація надання соціальних послуг в громаді, зокрема, людям похилого віку. Необхідність приділити особливу увагу саме літнім людям обумовлюється стрімким зростанням їхньої частки в демографічній структурі населення не лише окремих громад, але країни в цілому. Старіння населення та віковий дисбаланс це глобальна проблема сучасності. На думку демографів така тенденція буде зберігатися й надалі. Згідно з прогнозами, у 2030 році в Україні частка населення віком старше 60 років становитиме понад 26 % [7]. Така ситуація вимагає розробки нових підходів в багатьох

сферах життя суспільства, в тому числі й у наданні соціальних послуг людям похилого віку на рівні територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українськими науковцями приділяється значна увага дослідженням з питань надання соціальних послуг особам похилого віку, формуванню концептуальних підходів до проблем соціальної роботи з цією категорією отримувачів послуг. Так проблему покращення якості соціальних

послуг для людей похилого віку досліджували О. Стефанова, О. Россошанський, О. Шилобрид, К. Дубич, Ю. Горемикіна, О. Іляш та ін.

Особливості надання соціальних послуг в умовах територіальної громади, вивчала Г. Слозанська. Дослідниця вважає, що це важливе завдання, вирішення якого дозволить органам місцевого самоврядування наблизити соціальні послуги до жителів територіальних громад, підвищить якість їх надання відповідно до державних стандартів, а також забезпечить їхню доступність, своєчасність, комплексність, адресність та гнучкість, дозволить враховувати індивідуальні потреби отримувачів послуг. Г. Слозанська наголошує на тому, що важливим питанням організації ефективних соціальних послуг є підготовка кваліфікованих фахівців з соціальної роботи в громаді [10].

На думку Р. Сопко, для більш ефективного надання послуг особам похилого віку необхідне запровадження переходу від системи соціальних послуг на основі пропозиції до системи, що керується попитом на них. Важливо створити конкурентний ринок соціальних послуг, забезпечити пріоритетність втручань з попередження та реінтеграції, координувати надання соціальних виплат і соціальних послуг [11]. Таким чином, процес децентралізації соціальних послуг на місцях потребує чимало зусиль як з боку влади, так і з боку громадськості, задля забезпечення ефективності та результативності соціальних послуг.

Метою даної статті є аналіз сучасного стану організації надання соціальних послуг людям похилого віку на рівні територіальної громади в Україні, визначення перспектив їхнього подальшого розвитку та вдосконалення.

В основу сучасної соціальної роботи з людьми похилого віку покладено концепції, положення яких потрібно враховувати при організації соціальних послуг, щоб зробити їх більш ефективними. Дослідниця І. Іванова виокремила, як найбільш важливі, наступні концепції:

- 1) концепції соціальної допомоги і підтримки людей похилого віку;
- 2) концепція зв'язку поколінь;
- 3) концепція здорового та активного довголіття [3].

Коротко розглянемо їхній зміст.

Серед концепцій соціальної допомоги і підтримки людей похилого віку одною з найбільш важливих є *концепція забезпечення сприятливого середовища*. Її основними складовими є:

- безпечне і доступне житло для літніх людей;

- підтримка та допомога їхнім сім'ям та опікунам;
- запобігання та зменшення жорстокого поводження з літніми людьми;
- участь і розширення можливостей людей похилого віку;
- усунення геронтологічного ейджизму – дискримінації літньої людини на підставі її віку.

Не менш важливою є концепція особистісно орієнтованої соціальної роботи, яка передбачає створення сприятливих умов для гідного і повноцінного життя відповідно до індивідуальних потреб і всіх різновидів культурного різноманіття.

Концепція соціальної інтеграції та інклюзії (включення) передбачає необхідність забезпечення можливостей та ресурсів, необхідних для повної участі людей похилого віку в економічному, соціальному, політичному та культурному житті, що є гарантією їх залучення до процесів прийняття рішень, які впливають на їхнє життя та доступ до основних прав. У даному контексті важливого значення набуває цифрова інклюзія літніх людей, умовою якої є набуття знань, пов'язаних із використанням комп'ютерних, інформаційних технологій та комунікаційних мереж.

Ще одна концепція, на яку варто спиратися при організації надання соціальних послуг людям похилого віку в громаді це концепція зв'язку поколінь. Діалог поколінь є надзвичайно важливим для обох сторін. Старші люди можуть поділитися з молодим поколінням своїм життєвим досвідом, а молодь – своїми сучасними знаннями, оптимізмом та енергією. Спілкування літніх людей з дітьми та молоддю сприятиме подоланню ейджизму в суспільстві, запобігатиме їхній самотності та соціальній ексклюзії.

Не менш продуктивною є концепція здорового та активного довголіття, згідно з якою активізація людей похилого віку розглядається як процес оптимізації можливостей для підтримання та покращення їхнього здоров'я в такому стані, який би дозволив їм довше зберігати самостійність, брати участь у суспільному житті, бути затребуваними. Згідно з цією концепцією необхідно створювати умови в яких люди похилого віку зможуть розкрити та реалізувати свій потенціал, брати участь у суспільній діяльності згідно з їхніми потребами та бажаннями. Принцип активізації людей похилого віку передбачає також

встановлення балансу повноважень між отримувачами соціальних послуг і організацією соціальної сфери, балансу між автономією і опікою.

Важливе значення для організації ефективних соціальних послуг для людей похилого віку має державна політика щодо цієї категорії населення. У 2018 р.

Кабінетом Міністрів України було розроблено «Стратегію державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року» . Стратегія визначає пріоритетні напрямки протистояння демографічним змінам, передбачає комплексні заходи підтримки осіб похилого віку, а також спрямована на забезпечення їх активної участі в суспільному житті, захисту прав та підвищення якості життя, а саме:

- поліпшення умов для самореалізації осіб похилого віку та їх участі у процесах розвитку суспільства;
- забезпечення їх здоров'я та благополуччя;
- створення сприятливого середовища для активного життя,
- створення системи захисту прав громадян похилого віку.

Передбачається стимулювання продовження трудової діяльності літніх людей, сприяння їх волонтерській діяльності; поліпшення умов праці для запобігання необґрунтованому скороченню періоду трудової діяльності та погіршенню стану здоров'я; сприяння ініціативам з обміну досвідом і знаннями між поколіннями, формування політики навчання впродовж життя з метою залучення громадян похилого віку до участі в освітніх процесах, розширення можливостей оволодіння новими професійними та загальноосвітніми навичками, зокрема, у сферах сучасних комунікацій, комп'ютерної та інформаційної грамотності та ін. [7].

Як зазначають дослідники В. та Р. Джуган, на сьогоднішній день основними моделями надання соціальних послуг людям похилого віку є стаціонарне соціальне обслуговування в будинках-інтернатах, пансіонатах; соціальне обслуговування вдома; напівстаціонарне обслуговування у відділеннях денного (нічного) перебування закладів соціального обслуговування; термінове соціальне обслуговування; соціально-консультативна допомога; надання житлової площі в спеціальних будинках тощо [2, с. 123].

В Україні, як і у більшості європейських країн, соціальне обслуговування людей похилого віку в закладах інтернатного типу визнано неприйнятним. Причини: ізольованість, деперсоналізація, регламентованість повсякденного життя тощо. Розпочато процес деінституціалізації догляду за людьми похилого віку, який передбачає реформування закладів інтернатного типу, перетворення їх на заклади позбавлені ознак інституційної

культури і з невеликою кількістю підопічних [5, с. 70-71]. Корисним у даному

контексті є досвід Польщі, де в гмінах створюються Родинні будинки допомоги (Rodzinne domy pomocy), які нагадують дитячий будинок сімейного типу, але для літніх людей. В такому будинку послуги надаються цілодобово не менш як трьом, але не більш як восьми особам. Послуги надає сім'я, або окрема особа, яка мешкає в цьому будинку разом з підопічними [15]. Перевагою таких будинків порівняно з традиційними інтернатами та пансіонатами полягає в тому, що обстановка в них наближена до сімейної. Літня людина може спілкуватися з представниками молодших поколінь, якщо послуги надає сім'я, в якій є діти. Як і в звичайній сім'ї, вона може виконувати посильну роботу, пов'язану з домашнім господарством, що забезпечує її активність та дозволяє відчувати свою корисність для інших.

Однією із найпоширеніших організаційних форм надання соціальних послуг людям похилого віку в Україні є **територіальні центри соціального обслуговування** (надання соціальних послуг) – спеціальні державні установи, які здійснюють соціальне обслуговування та надають соціальні послуги громадянам у складних життєвих обставинах, які потребують сторонньої допомоги за місцем проживання. В Україні станом на 2021 рік 456453 особам похилого віку соціальні послуги надавалися саме через ці заклади [3, с. 130]. Територіальні центри організовують надання людям похилого віку соціально-побутових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, юридичних та інших соціальних послуг.

До структури територіальних центрів входять такі відділення:

- соціальної допомоги вдома – соціальний робітник надає різні види соціально-побутових послуг самотнім громадянам, які нездатні до самообслуговування;
- соціально-медичних послуг – профілактичні, лікувально-оздоровчі заходи, психологічні консультації, інформаційні послуги;
- соціально-побутової адаптації – підтримка соціальної незалежності, адаптація до посильної трудової діяльності тощо; соціально-педагогічні послуги; психологічні та інформаційні послуги;
- організації надання адресної натуральної та грошової допомоги тощо.

Територіальні центри в Україні надають низку соціальних послуг, визначених Міністерством соціальної політики України як інноваційні. Це послуги :

- університет третього віку,
- медико-соціальна опіка,
- хоспісна та паліативна допомога,

- надання транспортних засобів [13].

Розглянемо їх більш докладно.

Соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку» є досить поширеною і затребуваною послугою. «Третім віком» називають життєвий етап, коли людина виходить на пенсію. Цей вік порівнюється із «золотим віком» дорослого життя, який неможна чітко визначити хронологічно, бо це проміжок часу у житті людини, коли, через обставини, пов'язані з фізіологічними особливостями людини, змінюється сфера професійної діяльності, характер праці, спосіб життя. Це важливий період подальшого розвитку та самореалізації особистості. Зазначена соціальна послуга сприяє активізації людей похилого віку, розкриттю їхнього потенціалу, дозволяє навчатися тому, на що раніше не вистачало часу [14, с. 19].

Громадське об'єднання «Центр Поділля – Соціум», що діє у Вінниці, на основі результатів опитування людей похилого віку, зробило такі висновки: більше 70% опитаних осіб гостро відчують нестачу сучасних знань у фінансовій та юридичній галузі, у психології, а також з питань, які безпосередньо стосуються реалізації їх прав і можливостей в різних сферах життєдіяльності. Упродовж останніх 3-х років понад 1000 людей похилого віку відвідали освітні заходи громадської організації та надали запит на навчання. З них – 65% виявили бажання навчитись сучасним інформаційним технологіям, 20% цікавляться вивченням іноземних мов, більш як 50% вважають за необхідне навчитись користуватись електронними послугами, більше 15% хочуть більше знати про правові питання. За офіційними даними у 2019 р. кількість осіб похилого віку, що відвідували заходи, в т. ч. навчального характеру, у Вінницькій міській бібліотечній системі складає понад 3100 осіб, у Вінницької обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва понад 4900 осіб. Відповідно до інформації Вінницького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, протягом 2017–2019 років понад 1 000 осіб віком 60+ щорічно звертаються до центру за консультаціями та правовою допомогою [9, с. 5].

Послуга «Університет третього віку» надається територіальними центрами, а саме відділенням соціально-побутової адаптації. Слід зазначити, що навчання в університеті третього віку не регламентується обов'язковими програмами, але допомагає особам похилого віку реалізовувати принцип «навчання протягом усього життя», спілкуватися, об'єднуватися за своїми інтересами, бути соціально активними. Навчання можуть проводити як фахівці територіального центру, так і викладачі та студенти місцевих

навчальних закладів, запрошені фахівці з бібліотек, музеїв та ін. культурно-просвітницьких

закладів. Викладання здійснюється на волонтерських засадах. Викладати можуть і самі люди похилого віку, які мають відповідний досвід [12].

Перший Університет третього віку було відкрито у французькому місті Тулуза ще у 1973 році. В Україні подібні університети з'явилися порівняно недавно – у 2011 році [14, с. 22, 24]. Як один з прикладів практичної реалізації навчального проєкту «Інститут III віку» є Широківська сільська рада, де з 2018 року запроваджені курси з комп'ютерної та фінансової грамотності, різні майстер-класи. А з 2019 року в Інституті вже діє шість факультетів: історичний, літературний, основ здоров'я, правовий, народної творчості, комп'ютерної грамотності тощо. Як позитивний момент слід відмітити, залучення до проведення занять активістів Молодіжної ради [9, с. 33]. Залучення до роботи в університетах третього віку молоді, сприяє також діалогу між поколіннями, яке є важливим для обох сторін.

Досвід діяльності багатьох університетів третього віку засвідчує, що дуже популярним серед літніх людей є факультет комп'ютерної грамотності, заняття на якому сприяє подоланню цифрової ексклюзії, що, як зазначалося вище, є важливою складовою роботи з людьми похилого віку.

Надзвичайно актуальною є також організація в громаді медико-соціальної опіки та паліативної допомоги важко хворим людям і тим, що перебувають в фінальній стадії свого життя та зазнають страждань від болю, мають психологічні проблеми. Послуга передбачає надання допомоги у самообслуговуванні; спостереження за станом здоров'я та сприяння наданню медичних послуг; навчання догляду за хворим членів сім'ї, надання їм психологічної підтримки; представництво інтересів; допомога у забезпеченні і користуванні технічними засобами реабілітації тощо [1].

Надання транспортних послуг спеціалізованими автомобілями забезпечує літнім особам з обмеженими фізичними можливостями доступ до лікувально-профілактичних, санаторно-оздоровчих, реабілітаційних закладів, протезно-ортопедичних підприємств та майстерень, структурних підрозділів органів виконавчої влади та місцевих органів самоврядування тощо [12].

Важливою умовою ефективності надання соціальних послуг людям похилого віку, як і взагалі будь-яких програм та проєктів, спрямованих на цю категорію населення, є їхня участь у їх розробці та обговоренні. Цьому може сприяти створення на місцевому рівні ініціативних, консультативних, дорадчих органів – Рад сеньйорів, які будуть представляти

інтереси літніх мешканців територіальної громади. Така практика є новою для України, хоча

за кордоном, ради, які об'єднують активних громадян пенсійного віку, існують вже досить давно. Наприклад, у Республіці Польща запровадження Рад сеньйорів почалося ще у 2012 р. У 2013 р. цей суспільний інститут було внесено до Закону про самоврядування в гміні. Треба зазначити, що такі ради можуть створюватися як за власною ініціативою ради гміни, так і на запит літніх мешканців гміни чи громадських організацій, які працюють з ними. У 2014 році урядом Польщі було впроваджено програму забезпечення соціальної активності населення «Programa ASOS 2014 –2020. Одним з пріоритетних напрямків розвитку соціальної активності людей похилого віку, в ній визначено участь у діяльності рад сеньйорів [4].

Що стосується інших країн, то, наприклад в Іспанії загальнонаціональна Рада літніх осіб складається з представників адміністративних органів усіх рівнів та громадянського суспільства і розглядає питання умов і якості життя літніх людей, а також надає їм можливість брати участь у процесі прийняття рішень з широкого кола питань державної політики щодо літнього населення. Також інтернет-сайт «EnclaveRural» є платформою для обміну досвідом стосовно поліпшення якості життя літніх осіб в сільській місцевості, а також для сприяння створенню послуг, наближених до людей.

У Бразилії Національна рада з прав літніх людей (має 14 представників від уряду та від неурядових організацій) бере участь у визначенні державної політики щодо літніх громадян шляхом напрацювання відповідних норм і директив.

У Новій Зеландії Управління у справах людей поважного віку на регулярній основі консультує літніх громадян за допомогою 39 добровільних громадських координаторів (ДГК). Програма ДГК створена у 1999 р. і є важливою ланкою зв'язків між Управлінням у справах літніх громадян та міністром у справах літніх громадян та суспільством [6].

В Україні перша Рада сеньйорів була створена у жовтні 2020 року при виконавчому комітеті Слов'янської міської ради (Донецька область). Функціонування такої діалогової платформи сприятиме отриманню зворотного зв'язку від громадськості та жителів похилого віку щодо їхніх потреб, ефективності соціальних послуг та програм для літніх людей, що впроваджуються в місті [8, с. 8].

Таким чином, усе зазначене вище дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день в Україні приділяється увага організації надання соціальних послуг літнім людям на рівні територіальної громади. Але, у перспективі, треба мати на увазі, що

існуючі соціальні послуги для літніх людей – це основа для впровадження нових ініціатив та проектів,

залучення нових грантів фінансування, метою яких має бути – покращення умов життя осіб похилого віку, надання їм ефективних якісних послуг за місцем проживання. Необхідно вивчати та більш активно використовувати передовий зарубіжний досвід у сфері надання соціальних послуг літнім людям, створювати нові програми, які б сприяли внутрішньо- та міжпоколінній інтеграції літніх людей, дозволяли розвивати різноманітні форми їхньої активності, сприяли їхній участі у житті територіальної громади та суспільства в цілому, надавали підтримку в організації самопомоги та волонтерської діяльності. Особливу увагу потрібно приділити впровадженню інноваційних видів соціальних послуг.

Надання людям похилого віку соціальних послуг, заснованих на положеннях та принципах провідних концепцій сучасної соціальної роботи з цією категорією населення, дозволить покращити якість життя літніх людей, подовжити тривалість їхнього здорового життя, що суттєво зменшить навантаження на систему охорони здоров'я та соціального захисту. Люди похилого віку зможуть довший час зберігати працездатність, реалізовувати свій потенціал згідно зі своїми потребами та бажаннями, що допоможе змінити ставлення до них суспільства, побачити в них цінний продуктивний ресурс економічного зростання держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Впровадження паліативного догляду, як соціальної послуги та складової паліативної допомоги, на даний час для системи соціального захисту населення є інновацією, – Мінсоцполітики. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/11279.html?PrintVersion>
2. Джуган В., Джуган Р. Реалізація потреб людей похилого віку через формальні та неформальні мережі підтримки. *Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Випуск 1 (48). С. 122–126;
3. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навчальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с.
4. Малярчук Н. Г. Ради літніх людей як суб'єкт формування політики щодо людей похилого віку на рівні громади (досвід Республіки Польща). *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (24- 25 квітня 2024 року) : збірник тез*. Запоріжжя : БДПУ, 2024. С. 402-405;
5. Николаєва В.І., Малярчук Н.Г. Упровадження реформи деінституціалізації

соціального обслуговування людей літнього віку в Україні: виклики сьогодення.

Ввічливість. Humanitas. 2024. № 1. С. 68–73;

6. Огляд підходів до залучення людей поважного віку до ухвалення рішень: досвід для України. Національний Інститут стратегічних досліджень: вебсайт. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-pidkhodiv-do-zaluchennya-lyudey-povazhnoho-viku-do-ukhvalennya>

7. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2018 р. № 10-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80#Text>

8. Про затвердження програми «Громада відкритих можливостей для людей похилого віку Вінницької міської територіальної громади на 2021-2023 роки»: рішення Вінницької міської ради від 26. 03.2021 № 310. URL: <https://2021.vmr.gov.ua/Branches/ContentLibrary/61daf56d-7fe7-4460-98b1-c76a7311f23c/48/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%90%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%9B%D0%9F%D0%92.pdf>

9. 55 завдань і рішень для активних громад і громадян. Практичний посібник / Упорядн. І. Стащук, В. Лисенко. Запоріжжя: АА Тандем, 2019. 144 с.

10. Слозанська Г. Забезпечення доступу до соціальних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад. *Social Work and Education.* 2016. Вип.3. № 2. С. 92-102;

11. Сопко Р. І. Послуги людям похилого віку в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота.* Вип. 27. 2013. С. 188–191;

12. Соціальні послуги, які надаються територіальними центрами соціального обслуговування. Департамент соціальної та ветеранської політики: офіційний веб-портал. URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/sotsialni-posluhy-iaki-nadaiutsia-terytorialnymy-tsentramy-sotsialnoho-obsluhovuvannia>

13. Територіальні центри соціального обслуговування. Міністерство соціальної політики України: вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/centri-zahistu.html>

14. Лук'янова Л. Концепція діяльності Університетів третього віку. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка». 2021. 70 с.

15. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040640593/U/D20040593Lj.pdf>

REFERENCES

1. Vprovadzhennya paliatyvnogo doglyadu, yak social'noyi posluy` ta skladovoyi paliatyvnoyi dopomogy`, na dany`j chas dlya sy`stemy` social'nogo zaxy`stu naseleण्या ye innovaciyeyu, – Minsoczpolity`ky` [The introduction of palliative care as a social service and a component of palliative care is currently an innovation for the social protection system of the population, - the Ministry of Social Policy]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/11279.html?PrintVersion> [in Ukrainian].

2. Dzhugan, V., & Dzhugan, R. (2021). Realizaciya potreb lyudej poxy`logo viku cherez formal`ni ta neformal`ni merezhi pidtry`mky` [Realizing the needs of older people through formal and informal support networks]. *Naukovy`j Visny`k Uzhgorods`kogo universy`tetu. Seriya: «Pedagogika. Social`na robota»*, 1 (48), 122-126 [in Ukrainian].

3. Ivanova, I.B. (2023). Social`na robota z lyud`my` poxy`logo viku: navchal`ny`j posibny`k [Social work with the elderly]. Kyiv: Universy`tet «Ukrayina» [in Ukrainian].

4. Malyarchuk, N. G. (2024). Rady` litnix lyudej yak sub'yekt formuvannya polity`ky` shhodo lyudej poxy`logo viku na rivni gromady` (dosvid Respubliky` Pol`shha) [Councils of the elderly as a subject of policy formation for the elderly at the community level (experience of the Republic of Poland)]. *Nauka III ty`syacholittya : poshuky`, problemy`, perspekty`vy` rozvy`tku : materialy` VII Mizhnarodnoyi naukovo-prakty`chnoyi internet-konferenciyi* (pp. 402-405). Zaporizhzhia: BDPU [in Ukrainian].

5. Ny`kolayeva V.I., & Malyarchuk N.G. (2024). Uprovadzhennya reformy` deinsty`tucializaciyi social'nogo obslugovuvannya lyudej litn`ogo viku v Ukrayini: vy`kly`ky` s`ogodennya [Implementation of the reform of deinstitutionalization of social services for the elderly in Ukraine: today's challenges]. *Vvichly`vist`. Humanitas*, 1, 68-73 [in Ukrainian].

6. Oglyad pidxodiv do zaluchennya lyudej povazhnogo viku do uxvalennya rishen` : dosvid dlya Ukrayiny`[Review of approaches to involving elderly people in decision-making: experience for Ukraine]. **Nacional`ny`j Insty`tut strategichny`x doslidzhen` : vebсайт**. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-pidkhodiv-do-zaluchennya-lyudej-povazhnoho-viku-do-ukhvalennya> [in Ukrainian].

7. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny pro sxvalennya Strategiyi derzhavnoyi polity`ky` z py`tan` zdorovogo ta akty`vnogo dovgolittya naseleण्या na period do 2022 roku № **10-p.** (2018, Sichen` 11) [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the approval of the

State Policy Strategy on healthy and active longevity of the population for the period until 2022 № 10-p. (2018, January 11)]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80#Text>

8. Rishennya Vinny`cz`koyi mis`koyi rady` «Gromada vidkry`ty`x mozhly`vostej dlya lyudej poxy`logo viku Vinny`cz`koyi mis`koyi tery`torial`noyi gromady` na 2021-2023 roky`» № 310 (2021, Berezhen`26) [Decision of the Vinnytsia City Council about the approval of the program «Community of open opportunities for the elderly of Vinnytsia urban territorial community for 2021-2023» № 310 (2021, March 26)]. Retrieved from: <https://2021.vmr.gov.ua/Branches/ContentLibrary/61daf56d-7fe7-4460-98b1-c76a7311f23c/48/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%90%D0%B4%D0%BB%D1%8F%D0%9B%D0%9F%D0%92.pdf> [in Ukrainian].

9. Stashhuk, I., & Ly`senko, V. (Eds.). (2019). 55 zavdan` i rishen` dlya akty`vny`x gromad i gromadyan [55 tasks and solutions for active communities and citizens]. Zaporizhzhia: AA Tandem [in Ukrainian].

10. Slozans`ka, G. (2016). Zabezpechennya dostupu do social`ny`x poslug v umovax ob`yednany`x tery`torial`ny`x gromad [Ensuring access to social services in the conditions of united territorial communities]. *Social Work and Education*. (Vol. 3), 2, 92-102 [in Ukrainian].

11. Sopko, R. I. (2013). Posludy` lyudyam poxy`logo viku v Ukrayini [Services for the elderly in Ukraine]. *Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu. Seriya: Pedagogika, social`na robota*, 27, 188-191 [in Ukrainian].

12. Social`ni poslugy`, yaki nadayut`sya tery`torial`ny`my` centramy` social`nogo obslugovuvannya [Social services provided by territorial social service centers]. *Departament social`noyi ta veterans`koyi polity`ky`: oficijny`j veb-portal* Retrieved from: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/sotsialni-posluhy-i-aki-nadaiutsia-terytorialnymy-tsentramy-sotsialnoho-obsluhovuvannia> [in Ukrainian].

13. Tery`torial`ni centry` social`nogo obslugovuvannya [Territorial centers of social service]. *Ministerstvo social`noyi polity`ky` Ukrayiny`: veb-sajt*. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/content/centri-zahistu.html> [in Ukrainian].

14. Luk`yanova, L. (2021). Konceptiya diyal`nosti Universy`tetiv tret`ogo viku [The concept of activities of Universities of the third age]. In-t pedagogichnoyi osvity` i osvity` dorosly`x imeni Ivana Zyazyuna NAPN Ukrayiny`. Kyiv: Vy`d-vo TOV «Yurka Lyubchenka» [in Ukrainian].

15. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej [Act of 12 March 2004 on social assistance]. Retrieved from:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040640593/U/D20040593Lj.pdf> [in Polish].